

ОБЛІК ТА ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ПОБІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. Досліджено сучасний стан сектору побічного користування лісом та його значення для народного господарства. Розглянуто аспекти обліку та економічної оцінки лісової недеревної рослинності в ринкових умовах господарювання. Висвітлено наявні проблеми ефективного функціонування сектору побічного користування та запропоновано шляхи їх вирішення.

Annotation. The modern stage of the branch of accessory of forestry is investigated. The aspects of accounting and economic evaluation of the non-wood forest plants are considered. The problems of the effective functioning of the branch of accessory of forestry are determined. The ways of solving of the problems are proposed in the article.

Ключові слова: лісове господарство, продукція побічного користування лісом, облік побічної продукції, економічна оцінка лісової недеревної рослинності.

Постановка проблеми. Лісове господарство - це галузь виробництва, призначена організовувати, впорядковувати і використовувати лісові ресурси, а також відтворювати, підвищувати продуктивність лісу та охороняти його від пошкоджень [1, с.57]. Воно забезпечує потреби суспільства у незамінній, високоякісній, цінній продукції. При правильному веденні господарства ліс дає (крім деревини) різноманітні корисні продукти побічного користування: живицю, деревні зелені і соки, кору, заготівлю сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, продукцію бджільництва і т.д. Ці продукти відносяться до лісових ресурсів, тобто продуктів не тільки природи, але й праці, тому що звичайний процес їх створення переплітається з процесом праці у вигляді лісогосподарських дій (відновлення, догляду, охорони, захисту,

заготівлі та ін..) [2, с.13]. Відповідно до Державної програми “Ліси України” на 2002-2015 роки розширене застосування методів раціонального використання лісових ресурсів є одним із основних напрямків розвитку лісового господарства [3, с.60]. З огляду на це, актуальними є проблеми обліку та економічної оцінки продукції побічного користування в мікрорівневому (її раціональне вирощування, заготівля і реалізація, забезпечення додаткового джерела отримання прибутку лісгосподарським підприємствам) та макрорівневому (задоволення людських потреб, комплексний розвиток лісового господарства України в цілому) контекстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток досліджень місця продукції побічного користування серед всієї різноманітності продукції лісового господарства внесли вчені Воронін І.В., Васильєв П.В., Судачков Е.Я. [4, с.50-52], Боднар Д.С., Телішевський Д.А. [5, с.23-25], Комков В.В., Мойсеїв М.А. [2, с.43-46]. Проте їх дослідження ґрунтуються на забезпеченні потреб планової економіки. До сучасних дослідників даної тематики можна віднести Синякевича І.М. [6, с.45], який вивчав методи економічної оцінки продукції побічного користування. На основі аналізу літератури, в якій висвітлюється дана тематика, ми прийшли до висновку про те, що побічному користуванню лісових ресурсів приділяється незначна увага, що проявляється у недостатній кількості наукових публікацій, в тому числі, присвячених проблемам ведення їх обліку й економічної оцінки в ринкових умовах господарювання.

Постановка завдання. Метою даної статті є діагностування сучасного стану сектору побічного користування лісом, характеристика аспектів обліку й економічної оцінки побічної продукції при автоматизованій обробці інформації, а також визначення проблем ефективного функціонування досліджуваного напрямку ведення лісового господарства та обґрунтування заходів для їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед розмаїтості продукції лісової галузі, яку отримують в результаті лісозаготівлі, лісгосподарського

виробництва та лісовирощування, помітну роль відіграє продукція останнього процесу з огляду на її широкий асортимент. Класифікація продукції лісовирощування зображена на рис .1.[6, с.46].

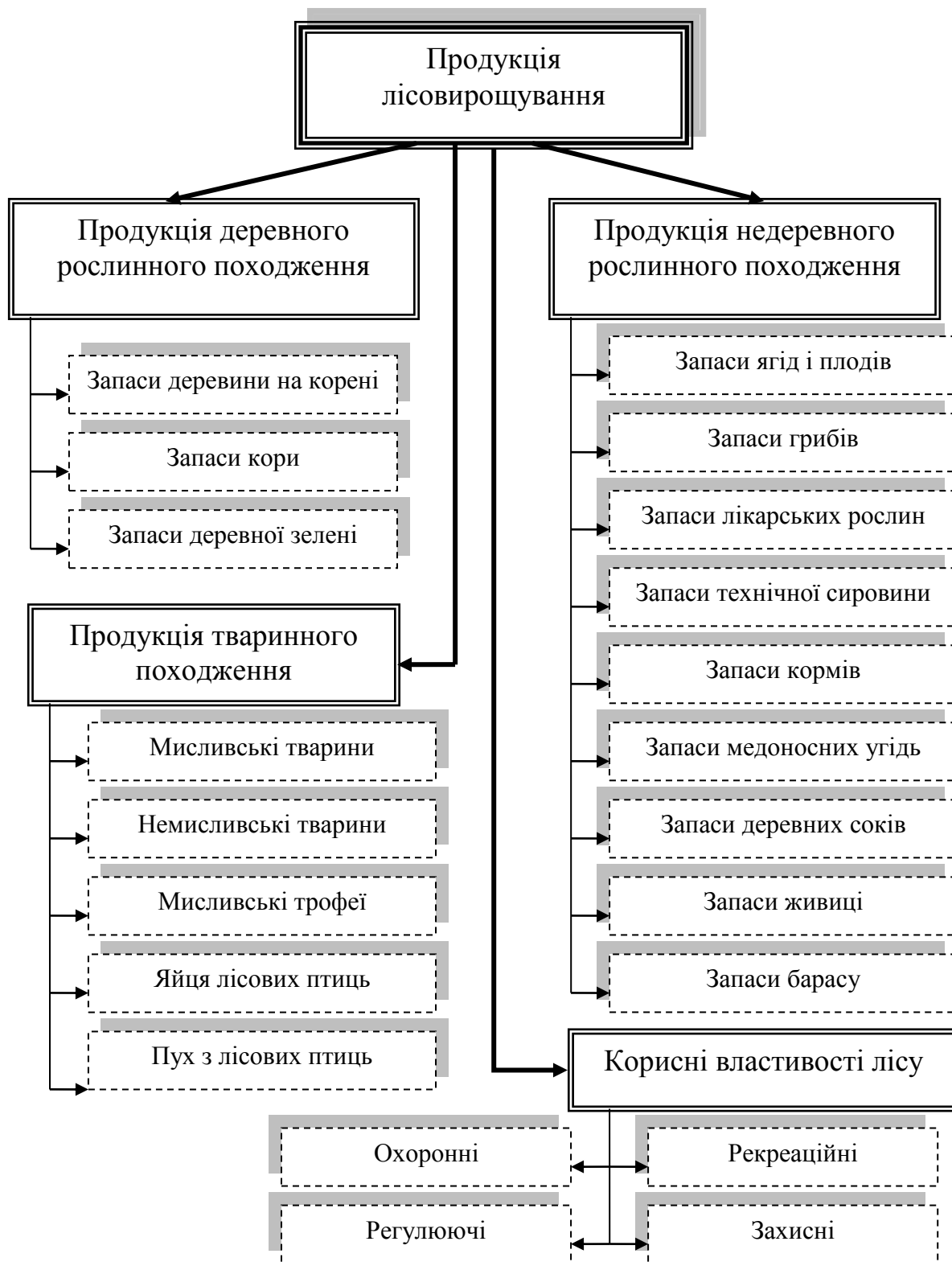

Рис. 1. Класифікація продукції лісовирощування

Як демонструє рис. 1., продукція побічного користування відноситься, в основному, до продукції недеревного походження. При раціональній організації виробництва (виросування), заготівлі та реалізації цих видів продукції можна забезпечити додаткові надходження грошових коштів підприємствам лісової галузі, як це було за часів Радянського Союзу, коли заготівля та використання продуктів побічного використання були одними з пріоритетних напрямків ведення лісового господарства. Так, живиця була цінною сировиною для отримання скипидару та каніфолі. З кори та лубу виготовляли лантухи рогожані, рогожі, лико, мачула, берест, кисті мачульні. Важливим видом побічного користування лісом була заготівля сіна, що є значно кращої якості, ніж осокові чи болотні, проте дещо поступається культурним посівам по виходу кормових одиниць [4, с.62]. Властивості дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин широко використовувались у фармацевтичній та харчовій промисловостях.

В сучасних умовах продукція побічного користування лісом також має велике народногосподарське значення. Зокрема, пні дерев заготовляють для отримання осмолу та дров. Кору деревних порід (дуба, крушини, калини, ялини тощо) заготовляють з метою отримання лікарської сировини, а також технічної сировини для виробництва дьогтю. Кору для виробництва дьогтю заготовляють з дерев берези, призначених для рубки в найближчі два роки, або із зрубаних і вітровальних дерев протягом року. Дрібні пагони і гілки дерев, підліску, підросту та цілі дерева заготовляють з метою приготування корму для тварин, а також задоволення технічних, ритуальних та інших потреб.

Процес отримання інформації стосовно наявності та руху продукції лісового господарства (і побічного користування зокрема) значно полегшується в наслідок автоматизації облікових процесів на підприємствах лісової галузі. Крім цього, підвищується точність та оперативність даних, необхідних менеджерам. Згідно з робочим Планом рахунків лісгосподарських підприємств витрати по всіх видах побічного користування в лісах, включаючи витрати по переробці сировини, обліковуються на рахунку 23 “Виробництво”,

субрахунок 236 “Непромислові виробництва”. Зокрема, на ньому відображають витрати за такою номенклатурою :

- бджільництво;
- заготівля аронії;
- заготівля березового соку;
- заготівля лікарської сировини;
- заготівля плодів і ягід дикоростучих;
- заготівля сіна, соломи;
- цехові витрати по побічному користуванню тощо.

За дебетом 236 рахунку відображають всі прямі матеріальні та трудові витрати, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати та витрати від браку продукції побічного користування, а за кредитом - суми фактичної собівартості завершеної у виробництві продукції, готової до оприбуткування на склад.

Кожен вид витрат має свій код в автоматизованій системі ведення обліку, проте їх номенклатура може змінюватись відповідно від видів побічного користування, які ведуть підприємства лісової галузі, враховуючи особливості їх господарювання (кліматичні умови, переважаючі деревні породи), а також наявність та зміну попиту на той чи інший вид продукції.

Облік і контроль за наявністю і рухом продукції побічного користування лісом має свої особливості, оскільки ведеться не на рахунку 26 “Готова продукція”, а на рахунку 20 “Виробничі запаси” на субрахунку 209 “Інші матеріали”, що свідчить про втрату її позицій серед іншої продукції лісогосподарських підприємств. Вона, в основному, використовується для власних потреб (для ведення мисливського господарства) та для реалізації працівникам підприємства в рахунок зарплати. Проте деякі види продукції (аронія, шипшина, ліксіривина та ін.) користуються значним попитом серед різних покупців та замовників. Відображення в системі рахунків реалізації продукції побічного користування покупцям, замовникам та працівникам лісогосподарського підприємства наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Облік реалізації продукції побічного користування лісового господарства

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		<i>Дебет</i>	<i>Кредит</i>
1	Відвантажено продукцію побічного користування	<i>36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”</i>	<i>70 „Доходи від реалізації”</i>
2	Отримано грошові кошти	<i>30 „Каса”, 31 „Рахунки в банках”</i>	<i>36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”</i>
3	Відображено вартість виданої продукції працівникам в рахунок їх оплати праці	<i>66 „Розрахунки за виплатами працівникам”</i>	<i>70 „Доходи від реалізації”</i>
4	Списано собівартість реалізованої продукції	<i>90 „Собівартість реалізації”</i>	<i>20 „Виробничі запаси”</i>
5	Віднесено собівартість реалізованої продукції побічного користування на фінансові результати	<i>79 „Фінансові результати”</i>	<i>90 „Собівартість реалізації”</i>

На основі проведеного дослідження ми прийшли до висновку, що в сучасних умовах господарювання підприємствами лісової галузі не надається належного значення побічній продукції як додаткового джерела отримання прибутку від операційної діяльності, незважаючи на її корисність для суспільства та наявний попит на ринку. Позаяк, вона характеризується високою продуктивністю та низькими матеріальними, трудовими та часовими затратами. Для прикладу, дерева ростуть 40-100 років, а період віддачі лікарських рослин – 1-2 роки, після вирубки деревного запасу недеревна рослинність щорічно поновлюється без втручання людини, особливо ягідники малини, ожини, суниці, чорниці, і врожай збирається не один, а декілька разів протягом вегетаційного періоду впродовж 5-10 років, а то і більш тривалого часу.

Здійснивши аналіз ситуації, що склалась в даному секторі лісового господарства, можна стверджувати, що є багато причин занедбання використання продуктів побічного користування лісом, і одними із основних є

недостатня забезпеченість інформацією, яка використовується для оцінки лісових ресурсів, та даними про коливання попиту на ринках лікарської сировини, дикорослих плодів та інших продуктів, а також відсутність державної підтримки даного напрямку ведення лісового господарства (крім декларування розширеного застосування методів раціонального використання лісових ресурсів як одного із основних напрямків розвитку лісового господарства, про побічне користування не сказано жодного слова [3, с.60]).

Ліс, а, відповідно, і лісові ресурси, в тому числі продукти побічного користування, є складною динамічною і мінливою еколого-економічною системою. Їхні економічні оцінки швидко морально старіють, тому проводяться лише тоді, коли є потреба. Для того, щоб вони були об'єктивними, доцільно постійно оновлювати масив інформації, який використовується [6, с.207]. А це досить кропітка праця. Крім цього, необхідно володіти даними про обсяги щорічного здійснення побічних лісових користувань. Відповідно до Порядку спеціального використання лісових ресурсів (затвердженого постановою КМУ від 23.05.2007 №761) вони визначаються для кожного власника лісів або постійного лісокористувача під час лісовпорядкування або спеціальних обстежень [7].

Оскільки в багатьох випадках цінність ягід та лікарських рослин перевищує економічне значення середньорічного приросту деревини, то постає об'єктивна необхідність інформації щодо економічної оцінки недеревної лісової рослинності, методика якої істотно відрізняється від методики економічної оцінки запасів деревини в зв'язку з відмінністю їх відтворення та використання. Врожай недеревної рослинності часто важко передбачити, оскільки він залежить від багатьох екологічних факторів. У зв'язку з цим економічні оцінки вказаних ресурсів менш достовірні у порівнянні з економічними оцінками деревного запасу. Їх прогнозувати значно складніше. Для економічної оцінки одного гектара лісової недеревної рослинності Синякевич І.М., науковець в галузі економіки лісокористування, пропонує використовувати таку формулу:

$$Z_m = \sum_{j=1}^J \sum_{t=1}^T (C_{jt} - C_{jt} - P_{njt}) * \alpha_t * M_{jt}$$

де: Z_m – економічна оцінка одного гектара лісової недеревної рослинності;

j – кількість видів економічно доступної рослинності, які є об'єктом економічної оцінки ($j=1,2,3,\dots,J$);

t – тривалість розрахункового періоду, який визначається терміном заготівлі недеревної рослинності ($t=1,2,3,\dots,T$);

C_{jt} – ціна одного кілограма продукції з недеревної рослинності j -го виду в t -ому році (без податку на додану вартість);

C_{jt} – повна собівартість одного кілограма продукції з недеревної рослинності j -го виду в t -ому році (без врахування плати за спеціальне використання недеревної рослинності);

P_{njt} – нормативний прибуток в ціні одного кілограма продукції j -го виду в t -ому році;

α_t – коефіцієнт дисконту для t -ого року;

M_{jt} – економічно доступні ресурси недеревної рослинності j -го виду в t -ому році в кілограмах [3, с.212-213].

Як бачимо, для того, щоб визначити економічну оцінку одного гектара лісової недеревної рослинності, треба мати багато показників не тільки лісогосподарських, але й економічних, що вимагає злагодженої роботи всіх відділів підприємства.

Для вирішення проблем у даній галузі необхідно, перш за все, необхідно задовольнити її інформаційні потреби в умовах мінливості та невизначеності зовнішнього середовища. Тому ми пропонуємо відновити діяльність дільниць побічного користування у лісгоспах України, одним із основних завдань яких було б вивчення попиту на ринку збуту та реалізація продукції приватним структурам, що дало б можливість сформувати стратегію галузі на підприємстві. Також доцільно поставити вирощування лікарської сировини на

наукову систематичну основу (на території лісництв в сприятливих умовах закладати плантації тих видів лікарських рослин, які користуються попитом в даний час), що підвищить її продуктивність. І, звичайно, доцільно розробити диференційовану (залежно від виду продуктів побічного користування) систему матеріального стимулювання лісників та місцевого населення, які займаються заготівлею, що сприяло б бережному ставленню до лікарських рослин, ягід, грибів. Це також буде сприяти підвищенню їх продуктивності, оскільки думка про майбутні врожаї та заробітки буде перешкоджати безцільному знищенню та неякісній заготівлі.

Для реалізації вищезазначених заходів не обійтись без підтримки держави. Тому на державному рівні ми пропонуємо:

- проголосити як одне з важливих напрямків розвитку лісового господарства України повне та дбайливе використання продуктів побічного користування;

- розробити систему підтримки та залучення приватних структур до прийому продуктів побічного використання;

- Державному комітету лісового господарства розробити необхідну документацію та вдосконалити наявну на основі принципів уніфікації та стандартизації для підвищення інформаційного забезпечення на підприємствах лісового господарства, оскільки в умовах ринкової економіки зростає потреба в розширенні формування інформації, необхідної для управління і контролю за виробничою діяльністю як підприємством в цілому, так і його структурними виробничими підрозділами – лісництвами, розсадниками, обслуговуючими виробництвами та господарствами.

Висновки з даного дослідження. Отже, продукція побічного користування має велике народногосподарське значення і може виступати однією з інтеграційних ланок лісового господарства та хімічної, фармацевтичної, харчової промисловостей. Подолавши проблеми в цьому секторі, в тому числі й інформаційні, його можна перетворити на одне з пріоритетних на підприємствах лісового господарства, що сприятиме їхньому

гармонійному розвитку. Даний напрямок лісового господарства заслуговує уваги науковців і є гідним об'єктом їх досліджень, а перспективи наших - полягають в удосконаленні наявного обліково-аналітичного забезпечення сектору побічного користування підприємств лісової галузі.

Список використаних джерел

1. Синякевич І.М. Лісовий кодекс України (Альтернативний проект) // Екологічна і лісова політика: Збірник наукових праць. Вип. 2. – Львів: ТЗОВ “ЗУЦК”, 2004. – С. 55 – 86.
2. Комков В.В., Моисеев Н.А. Оптимизация воспроизводства лесных ресурсов. - М.: Лесн. пром-сть, 1987. – 248 с.
3. Державна програма “Ліси України” на 2002-2015 роки. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 581 // Бухгалтерський облік в лісовому господарстві. - 2002. - №1. - С. 59 - 62.
4. Воронин И.В., Васильев П.В., Судачков Е.Я. Экономика лесного хозяйства СССР. - М.: Лесная промышленность, 1978. – 264 с.
5. Бондар В.С., Телішевський Д.А. Комплексне використання і охорона лісів. – К.: Урожай, 1985. – 184 с.
6. Синякевич І.М. Економіка лісокористування: Навчальний підручник. - Львів: ІЗМН, 2000. – 397 с.
7. Порядок спеціального використання лісових ресурсів (затверджено постановою КМУ від 23.05.2007 №761). - [Цит. 2008, 11 лютого]. - Доступний з < <http://www.derevo.info/info.php?x=story&i=1047&lang=ua>>.